

EKOLOJİ-COĞRAFİ RAYONLAŞDIRMA

1. Ekoloji cəhətdən çox gərgin rayonlar

Abşeron:

Yarımsəhra landşaftı; XII ballıq şkalaya əsasən seysmiklik VII balla qədər (Maştağa, Nardaran və Bilgəh); abraziya prosesləri; Xəzri (nord) küləklər zonası (15 m/san); havanın mütləq maksimal temperaturu – 43°C; güclü küləkli günlərin sayı – 30; illik buxarlanma defisiti – 900-1000 mm; illik nisbi rütubətlənmə – 20%; illik minimal axım – 0; atmosferin yüksək dərəcədə çirklənməsi; minerallaşmış, neft məhsulları və məişət tullantıları ilə intensiv çirklənmiş göllər; neft məhsulları və sənaye tullantıları ilə yüksək dərəcədə çirklənmiş torpaq örtüyü; qrunt suları səviyyəsinin yüksəkliyi; bataqlıqlaşmış və şorlaşmış torpaqlar; neft mədənlərində və anbarlarında, kimya zavodlarında qəza və yangın ehtimalı; insanlarda allergiya, dəri və mədə-bağırsaq xəstəliklərinin əmələ gəlməsi

Aran:

Yarımsəhra landşaftı; seysmiklik VII balla qədər; torpaqların yüksək, həm də təkrar şorlaşması; havanın mütləq maksimal temperaturu – 43°C; güclü küləkli günlərin sayı – 50; illik buxarlanma defisiti – 900 mm; nisbi rütubətlənmə – 20%; illik buxarlanma – 1 200 mm; illik minimal axım – 0-0,5 l/san/km²; müxtəlif epidemiyaların və malyariyanın olması; təhlükəli daşqınlar; torpaq və suyun pestisidlər, gübrələrvə məişət tullantıları ilə intensiv çirklənməsi; mədə-bağırsaq xəstəliklərinin mümkünlüyü; kənd təsərrüfatında pestisidlərin, kimyəvi gübrələrin müəyyən edilmiş normadan bir neçə dəfə artıq istifadəsi ilə bağlı mövcud xəstəliklərin olması; meşələrin intensiv qırılması

Şərur-Ordubad:

Yarımsəhra landşaftı; seysmiklik – VII ball; havanın mütləq maksimal temperaturu – 32°C; yayın yarısında güclü küləklərin sayı – 70; illik buxarlanma defisiti – 1000 mm; nisbi rütubətlənmə – 20%; illik minimal axım – 0-0,5 l/san/km²; müxtəlif epidemiyaların mümkünlüyü; fəlakətli daşqınlar; torpaqların yüksək dərəcədə şorlaşması və bataqlıqlaşması

Dağlıq Şirvan:

Dağ-meşə və dağ-çəmən landşaftları; seysmiklik – IX ball; yüksək fəallı sürüşmələr; deqradasiyaya uğramış torpaqlar; yay və qış otlaqlarının normadan artıq dərəcədə istifadə edilməsi, yüksək sellilik

Bakı buxtası:

Şəhər təsərrüfatının, xüsusən kimya sənayesinin tullantıları ilə intensiv çirklənmiş dəniz suları; neft məhsulları ilə intensiv çirklənmiş dib çöküntüləri; dib çöküntülərində canlı orqanizmlərin yox olması dərəcəsinə endirilməsi

Sumqayıt buxtası:

Məişət və şəhər sənayesinin tullantıları ilə çirklənmiş dəniz suları; səth sularının, torpaq örtüyünün, atmosferin yüksək çirklənməsi

2. Ekoloji cəhətdən gərgin rayonlar

Böyük Qafqazın cənub yamacı:

Dağ-meşə, yüksək dağlıq alp, subalp çəmən, qayalıq landşaftları; seysmiklik VIII balla qədər, yüksək sellilik; fəal sürüşmələr; fəal qravitasion-tektonik çatlar, yüksək dağlıqda qar uçqunları; su mənbələrində ftor və yod çatışma-mazlığı nəticəsində əhalinin kariyes və qalxanvarı vəzi xəstəliklərinə tutulması; deqradasiyaya uğramış dağ çəmənlikləri; çoxillik intensiv mal-qara otarılması ilə əlaqədar olaraq yuxarı sərhədi 200-500 m azalmış meşələr; intensiv antropogen fəaliyyət nəticəsində torpaqların eroziyası və səmərəsiz insan fəaliyyəti ilə əlaqədar torpaqların de-nudasiyası; qravitasion-denudasion və erozion-denudasion proseslərinin güclənməsi

Qanıx-Əyriçay:

Dağarası çökəkliklərin meşə-çəmən landşaftları; seysmiklik VIII balla qədər; çay məcralarında və ətraf subasar ərazilərdə sel çöküntülərinin intensiv çökməsi; sel axınlarının təsərrüfata, əhaliyə və təbiətə böyük ziyan vurması; il ərzində dolu yağması və onun vurduğu ziyan

Göygöl:

Dağ-meşə və dağ-çəmən landşaftları; seysmiklik VIII balla qədər; bəzi yerlərdə sürüşmələrin çox fəal olması; dağ-mədən qazıntıları tullantılarının çay dərələrində və dağ yamaclarında yığılması

Naxçıvan:

Dağ-çəmən, dağ-çöl və qayalıq landşaftları; seysmiklik VIII balla qədər (şərq və şimal-şərq hissələrində IX balla qə-dər); intensiv erozion və arid-denudasion proseslər; il ərzində yüksək dağlıqda dolu yağın günlərin sayı – 7, orta dağlıqda isə 5 gün; ilin isti yarısında güclü küləkli günlərin sayı 30 gündən (orta dağlıq) 50 günə qədər (alçaq dağlıq); il ərzində havanın mütləq minimal temperature - 28°C; minimal çay axımlı zona – 1 l/san/km²

Laçın:

Dağ-meşə, dağ-çəmən landşaftları; seysmiklik – VIII ball; fəal sürüşmələr; intensiv qırılmış dağ meşələri; deqredasi-yaya uğramış yay otlaqları

Lerik:

Dağ-çəmən, dağ-meşə və dağ-çöl landşaftları; seysmiklik – VIII ball; orta dərəcədə və fəal sürüşmələr, il ərzində do-lunun yağması – 3gün; il ərzində cənub-şərq hissəsində ən çox atmosfer yağıntılarının yağması

Neft Daşları və Səngi Muğan:

Dəniz sularının vaxtaşırı neft məhsulları ilə çirklənməsi; neft kəmərlərində, mədənlərində və anbarlarında fəlakətli yanğınların mümkünlüyü

3. Ekoloji cəhətdən qismən gərgin rayonlar

Şimal-şərqi Azərbaycan:

Dağ-çəmən və dağ-meşə landşaftları; seysmiklik – VII ball; intensiv qravitation-denudasion proseslər; fəal sürüşmə hadisələri; sellər və daşqınlar, yüksək dağlıqda qar uçqunlarının mümkünlüyü

Qobustan:

Yarımsəhra, çöl və quru-çöl landşaftları; seysmiklik – VII ball; intensiv arid-denudasion proseslər; yeraltı və səth sula-rının qıtlığı; illik minimal axım – 0,1 l/san/km²; güclü küləkli günlərin sayı 30 gündən (şimalda) 50 günədək (cənubda)

Xaçmaz:

Alçaq dağlığın dağ-çəmən, meşə, quru-çöl və qismən yarımsəhra landşaftları; seysmiklik – VII ball; havanın maksimal temperaturu – 43°C; güclü küləkli günlərin sayı – 30; illik minimal axım – 0-0,5 l/san/km²

Acınohur:

Yarımsəhra quru-çöl landşaftları; seysmiklik – VII ball; intensiv qobu-yarğan şəbəkəsi; dağarası çökəkliklərdə şorlaş-mış torpaqlar; havanın mütləq maksimal temperaturu – 43°C; illik minimal axım – 0-0,5 l/san/km²

Gədəbəy:

Dağ-meşə, dağ-çəmən və qayalıq landşaftları; seysmiklik – VIII ball; fəal arid qravitation-denudasion proseslər (sü-rüşmələr); orta dərəcədə sellər; il ərzində yüksək dağlıqda dolu yağın günlərin sayı – 7, alçaq dağlıqda isə 5 gün

Kəlbəcər:

Dağ-meşə və dağ-çəmən landşaftları; seysmiklik – VII ball; yüksək dağlıqda qar uçqunları; havanın mütləq maksimal temperaturu – 30 °C; il ərzində yüksək dağlıqda dolu yağın günlərin sayı – 7; intensiv deqradasiyaya uğramış yay çəmən otlaqları

Lənkəran:

Alçaq dağlığın meşə və çəmən landşaftları; intensiv abraziyon proseslər; il ərzində yüksək atmosfer yağıntıları (1 600 mm və artıq); illik minimal axım – 0-1 l/san/km²; illik maksimal axım 25 l/san/km²-dən artıq

Gəncə-Ağdam-Ağsu:

Quru-çöl və yarımsəhra landşaftları; seysmiklik – VII ball (cənub-qərbdə VIII ball); yüksək dərəcədə bataqlıqlaşma; il ərzində havanın mütləq maksimal temperaturu – 43°C; yayın yarısında güclü küləkli günlərin sayı – 30; illik minimal axım – 0-1,5 l/san/km²; fəal irriqasiya eroziyası

Kür çayı mənsəbi:

Çay və dəniz sularının pestisidlərlə, mineral gübrələrlə və sənaye tullantıları ilə, həmçinin onlara tökülən çaylarla çirklənməsi

Mənbə: Ekoloji atlas. Tərtib edənlər: Məmmədov Q., Xəlilov M., Məmmədova S. Bakı, Kartoqrafiya Fabriki, 2009, səh 103.